

Навчук Г.В., Шутак Л.Б.

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНИХ МОВОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

*Кафедра суспільних наук та українознавства
Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»*

Когнітивний напрям вивчення мови (когнітивна лінгвістика) нині є одним із пріоритетних напрямів сучасного мовознавства. Його основна мета – з'ясування різних фактів лінгвальної дійсності на підставі їх зв'язку з певними явищами в мисленні людини. Когнітивна лінгвістика вивчає мову та мовлення як засіб сприйняття й осмислення позамовної дійсності; категоризації та концептуалізації її фрагментів і внутрішнього рефлексивного досвіду людини; обробки, збереження, використання й передавання необхідних знань та інформації. Об'єктом когнітивної лінгвістики є, зокрема, мова та її одиниці як експоненти когнітивних структур. Когнітивні дослідження мови висувують на перший план проблеми співвідношення мовних структур зі структурами ментальними, а також антропоцентричними питаннями, що репрезентують у мові та свідомості людини її досвід і різні типи знань, набутих нею в процесі соціалізації та розвитку. Активний розвиток когнітивних лінгвістичних студій пояснюють зверненням мовознавців до процесів мовленнєво-мислительної діяльності людини, потребою її розуміння й пояснення. Інтегративний характер учасних лінгвістичних розвідок визначається також поєднанням когнітивного й дискурсивного підходів у вивченні мови, мовлення, їхніх одиниць, явищ і фрагментів лінгвальної дійсності. Основою когнітивно-дискурсивного дослідження мови є її розуміння і як однієї з основних здібностей людського мозку, пов'язаних зі здійсненням ментальних операцій, необхідних для забезпечення життєдіяльності людини (у тому числі й мовленнєвого спілкування), і як головного засобу передавання знань та обміну інформацією в процесі комунікації. Під впливом панівних когнітивного й когнітивно-дискурсивного підходів у вивченні мови, що усталилися в лінгвістиці наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, і відбувається поява та становлення нового напрямку дослідження термінів і терміносистем – когнітивного (когнітивно-дискурсивного) чи гносеологічного термінознавства.

Порівнюючи традиційне та когнітивне термінознавство, доходимо висновків: традиційне термінознавство не виходило за межі аналізу терміна й тієї системи понять, яку він відображає, а когнітивне термінознавство є «відкритим» для широких міждисциплінарних програм дослідження, для вивчення термінів і терміносистем у широкому культурному контексті. З одного боку, когнітивне термінознавство продовжує традиції лінгвоцентричного (терміноцентричного, або класифікаційно-структурного) термінознавства, спрямованого на аналіз термінів, терміносистем, особливостей їх творення, функціонування, упорядкування тощо; з іншого – воно набуває рис, характерних для сучасного етапу наукового лінгвістичного знання: стає антропоцентричним, міждисциплінарним, поліпарадигмальним, передбачає профілювання того самого термінологічного об'єкта дослідження різними дослідницькими парадигмами, звертає увагу й на асистемні явища, синтезує позиції різни хшкіл і напрямів. Спираючись на принципи антропоцентризму, когнітивне термінознавство пропагує епістему, «суб'єктивні властивості об'єкта наукового пізнання», розглядаючи термін як компонент динамічної підсистеми мови, своєрідний корелят ментальної операції, що відбувається у свідомості дослідника, «одиницю, що конвенційно співвідноситься з поняттям і предметом професійної галузі та слугує засобом концентрації, фіксування, збереження й передавання професійної інформації». І з позицій когнітивного термінознавства терміни народжуються в дискурсі та формують свій зміст у процесі когніції й лише пізніше закріплюються або не закріплюються за потреби в текстах, у словниках, у тезаурусах або термінологічних банках даних тощо.

Отже, когнітивне термінознавство з'ясує причини й механізми динамічних змін, що відбуваються у сфері наукової (професійної) комунікації та враховує когнітивно-комунікативні та когнітивно-дискурсивні потреби носіїв мови.

Никифорок Т.М.

ЗВУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІРШОВАНИХ ТВОРІВ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА ДРУГОГО ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТІ (1867-1875)

*Кафедра суспільних наук та українознавства
Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»*

Віршована творчість Сидора Воробкевича вже була об'єктом літературознавчого осмислення. Про поезію буковинця писали О. Маковей, І. Франко, М. Івасюк, М. Юрійчук та П. Никоненко, Б. Мельничук, Ковалець. Здебільшого увага дослідників зосереджувалася на біографічних відомостях та жанрово-тематичному аналізу творів. Залишається недостатньо вивченим такий важливий аспект віршованої творчості С. Воробкевича як поезика, елементом якої є фоніка.

Наукових праць, присвячених питанням поезики того чи іншого автора у вітчизняній науці про літературу, написано вже немало. Однак, лише в останнє десятиліття з'явилися праці, базовані на застосуванні статистичної обробки матеріалу. Такими стали дослідження О. Кудрявцевої, В. Півторака. В. Півторак, крім статистики щодо версифікації, використав запропонований Б. Ярхо ще у 1925 році принцип підрахунків щодо інших складових поезики на основі визначення «частотного коефіцієнту» (ЧК), який є відношенням поетичного елемента до загальної кількості рядків. Такий підхід використано у працях О. Романиці та Р. Пазюка.

Складовим елементом стилю поета є фонічна організація мови його віршів, адже підбір звуків є майже рівноцінним підбору слів для витворення подібного образу, передавання настрою та емоцій автора. Звукова організація поетичного твору сприймається на слух і має здатність бути інструментом навіювання тих чи інших мотивів. Звучання вірша доповнює лексичний рівень і гармонійно співіснують. Евфонія (милозвуччя) та какофонія (немилозвуччя) – два протилежні поняття, що характеризують акустичні особливості поезії. Для досягнення милозвуччя переважно використовують: алітерацію, асонанс, внутрішню риму та звуконаслідування. Алітерація (повторення приголосних звуків), наприклад у вірші «Для забави» повтором **-з-, -с-** досягається відчуття спокою, гармонії: *Веселімся і любімся, бо то руский є звичай, при охоті смуток гине, і світ красний мов той рай; Повторення звука -р- передає мотиви тривоги, застереження: Ой тому плекайте діти рідну руську мову, вчіться складно говорити своїм рідним словом!*

Часто використовує поет нашарування наголошених звуків. А саме: асонанс на **-е-, -и-**, що надає твору розважливості і величності: *Як раненько ся пробудили, на Бога згадай і молитву щирим серцем к нему посилає; Часто прослідковуємо у поетових віршах цього періоду внутрішні рими: Гучно, бучно, раз ся жило в краснім місті Чернівцях. Фіксуємо приклади звуконаслідування та звукопису, що є важливим елементом фоніки. Звуконаслідування – відтворення звуків природи: Куку! Куку! Чути в ліску – фономімесис (умовне відтворення звуків довкілля). На листочок-колосочок вже роса спадає, вітер віє з-понад Прута й лозу колихає – фонопоєма (досягнення певного звукового ефекту через добір та комбінування слів. Що не є звуконаслідувальними за походженням, але створюють необхідний фон за допомогою неохідних фонем). Ономаатофонія (етап творення, прямого й переносного вживання слів, звуконаслідувальних за походженням) – а когут ся скукурічив та й панунцю покалічив.*

Трапляються у поезії і відхилення від норми: зміна акцента для створення рими: *Люта осінь із віхрами зняла з нього всю красу; суню, мов той старець – голій, так витас він зиму.* Ще одним показником милозвуччя є коефіцієнт прозорості мови (співвіднесення голосних та приголосних звуків). В українській мові на кожні сто голосівок має бути 130-140 приголосних. Воробкевич здебільшого витримує це співвідношення, однак фіксуємо певне тяжіння до нагромадження приголосних, особливо у поемах і баладах.

Такою є поетова творчість у плані звукової характеристики, що показує його власний поетичний стиль і є важливим доповненням до вивчення питання поетики загалом.

Руснак Ю.М.

ТИПОЛОГІЯ ЛЕКСИКИ РОДИННОЇ ОБРЯДОВОСТІ

*Кафедра суспільних наук та українознавства
Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»*

Обрядова лексика позначає поняття, предмети, дії, які відтворюють вторинне існування акціоноальної частини обряду та використовуються у її вербальному супроводі. Обрядову лексику характеризує часова закріпленість (подієва) та сталість використання.

Обрядова лексика належить до так званої *культурної частини словника* національної мови, яка позначає спеціальні поняття на противагу фундаментальним і узвичаєним. Й. Дзедзелівський у дослідженнях діалектної лексики використовує поняття *обрядові терміни*. Вони входять до обрядової лексики. *Обрядові терміни*, або *культурні терміни*, «відповідають» вимогам термінів, однак мають свою специфіку, яка полягає передовсім у їх багатозначності. Обрядовими термінами вважаємо мовні одиниці – слова, словосполучення, які мають певне закріплене за ними значення, характерні лише для певного типу обрядовості.

Серед обрядових термінів за сферою поширеності виділяємо: *загальнонаціональні* обрядові терміни, які побутують на всій Україні (*сватання, заручини*); *загальнобуковинські* обрядові терміни, які відомі на території Північної Буковини (*шити вінок, вити вінок, плести вінок; клонити вінок*); *локальні* обрядові терміни, тобто мовні одиниці, які поширені в одній або кількох говірках, напр., *уклоняти кури, прийти з пирогами в пунті*.

Однією з проблем системного опису лексики є схема (модель) представленості мовного матеріалу. «Відповісти на питання – як членується лексична система на фрагменти?» – означає наблизитись до розв'язання питання структурної організації лексики.

Системний підхід до опису діалектної лексики дає змогу виокремити обрядову лексику у формі лексико-тематичної сітки (далі ЛТС) – сукупності мовних одиниць, яка відтворює тему тексту про родинну обрядовість. У розумінні ЛТС обрядової лексики ми відштовхуємося від поняття *лексико-семантична сітка тексту* – «текстовий фрагмент або їхня сукупність, об'єднана певною темою». Її складниками є тематично однорідні слова, які мають спільну сему або кілька сем. Термін уведений російським лінгвістом І. Арнольд, а ідея належить голландському дослідникові Т. ван Дейку. Серед обрядової лексики традиційно виділяють три ЛТС: ЛТС весільної обрядовості, ЛТС родинної обрядовості та ЛТС поховальної обрядовості.

ЛТС обрядової лексики відтворює парадигматичні та синтагматичні відношення мовної системи. Структурною одиницею ЛТС є лексико-тематична група (далі ЛТГ), яка забезпечує виклад тієї чи тієї підтеми діалектного обрядового дискурсу. Напр., ЛТС весільної обрядовості (вияв духовної культури) представлена ЛТГ: «назви передвесільних обрядовій», «назви обрядодій, пов'язаних з приготуванням до весілля», «назви власне весільних обрядовій», «назви післявесільних обрядовій».

ЛТГ формують номінативні ряди (далі НР) – сукупність мовних одиниць, пов'язаних спільним